

ՀԱՅԿԱԿԱՆ «ՓԱՓՈՒԿ ՈՒՃԸ» ՍՊԻՏՈՎՔԻ ՄԵԶ

Վերջերս իրապարակային քննարկման նիւթ կը դառնայ «փափուկ ուժ» (soft power) եզրը Եւ անոր դերակատարութիւնը հայ իրականութեան մէջ: Փափուկ ուժի յηացքը հասկնալու համար բնականօրէն պէտք է դարձնել մետալը, ուր իշխող է «կարծր ուժ»ը (hard power). առանց մեկուն կարելի չէ հասկնալ միւսը:

«Փափուկ ուժ» էլ «կարծր ուժ» համապարփակութեանը

«Փափուկ ուժ» եւ «կարծր ուժ» հասկացութիւններուն հեղինակը կը հանդիսանայ Յարվըրտ համալսարանի դասախոսներէն քաղաքագէտ Ժոզֆ Նայ (Joseph Nye): Իր 1980-ական թուականներէն սկսեալ առաջադրած գաղափարները բիւրեղացած են, արդէն դասական դարձած «Փափուկ ուժ. համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ յաջողութիւն» (2004) գիրքին մէջ: Նայի այս աշխատութիւնը լայնօրէն եւ յաճախակի օգտագործուող աղբիւր եւ յիշում է քաղաքական առաջնորդներու եւ դերակատարներու, մամուլի գործիչներու, գիտաշխատողներու եւ բազմաթիւ շահագրգիռ կողմերու համար: Երբեմն նոյնիսկ իր հիմնական պարունակէն դուրս կամ սիսալ ձեւով օգտագործուած են Նայի գաղափարները:

Ըստ Նայի սահմանումին, «փափուկ ուժը» կը վերաբերի պետութիւններու կամ երկիրներու ուրիշներու վրայ ազդելու կարողութեան՝ գրաւութեան եւ համոզումի մեթոսներու, որոնք կը ծագին երկրի մը մշակոյթն (լայն իմաստով), քաղաքական իտեալներէն եւ քաղաքականութենէն: Միևնույն պահին առաջարկութեանը կ'ընդգրկէ պարտադրանքի, ռազմական ուժի եւ տնտեսական լծակներու օգտագործումը յատուկ նպատակներու հասնելու կամ երկրի մը նպաստաւոր արդինքներ ձեռք ձգելու համար: Նայ կը պնդէ, որ ուժի կիրառութեան երկու ձեւերն ալ վճռորոշ են պետութեան մը արտաքին քաղաքականութեան մէջ, որովհետեւ «փափուկ ուժը» կը խթանէ կայուն յարաբերութիւններն ու ազդեցութիւնը, միևնույն պահին «կարծր ուժը» լուծում կը բերէ կարճաժամկետ նպատակներու բիրտ ուժի գործածութեան միջոցով:

Փափուկ ու կարծր ուժերու կիրարկման աշխարհահյեացքի այս լայն շրջագիծն անդին՝ եթե աւելի նեղ դիտանկիւնէ և այլինք հայկական կեանքի ներքին դրսեւորումներուն, մասաւանդ ինքնութեան վերաբերող մօւեցումներուն, կը տեսնեմք որ «հայկական կարծր ուժ» կ'օգտագործուի յատկապես «դասական» կառոյցներու կողմէ։ Յայկական ինքնութիւնը եւ մշակոյթը կը դիտարկուին խիստ ազգայնական կամ պարտադրական (essentialist) մօւեցումնով։

Տասնամեակներով, սփիւռքի «աւանդական» կառոյց-ները իրենց կանոնական մօտեցումները ունեցած են հայ-կական ինքնութեան մասին եւ ունին իրենց ձեւակերպում-ները եւ արդարացումները «հայու» սահմանումներուն և կատամար: Մէկ կողմէ կայ «կարծր ուժ»ի կիրառութիւն՝ ինքնութեան մասին ենթադրութիւններ եւ «քաղաքակա-նապէս ճիշդ» սահմանումներ, ավսկալութիւններ եւ մեկ-նաբանութիւններ թէ «ո՞վ է հայը»: Այս «կարծր» մօտեցումը ունի վճռորոշ չափանիշեր. օրինակ՝ հայերէն խօ-սիլ, հայ «արիւն» ունենալ, ազգին ու հայրենիքին հան-դեպ պարտաւորութիւններ ունենալ եւ այլն:

Միև կողմէ, 21-րդ դարուն, ինքնութեան «փափուկ ուժ»ը տարբեր դրսեւորում ունի: Նոր ինքնորոշուած եւ հաստատուած «հայկական ինքնութիւնները» կը գերակշռեն աշխարհով մէկ սփոռուած յետցեղասպանութեան երրորդ եւ չորրորդ սերունդի հայկական շրջանակները: Անոնց շարքին են, օրինակ, ոչ միայն գծիկներով բաժնուած հայերը (ամերիկա-հայ, լիբանանա-հայ, ռուսա-հայ եւ այլն), այլեւ տոկոսային հայերը (կես, քառորդ, 1/8 հայ եւ այլն) եւ Վերջին տարիներուն քննարկուող «հսլամացած հայ» ինքնութեան հրականութիւնը:

Ասոր առջնթեր կայ հայկական ինքնութեան պետականակեդրոն սահմանումը հայկական սփիլոքին: Օրինակ՝ Խորհրդային շրջանին, 1976-ին հրատարակուած արմատական արդի բառարանը սփիլոքը կը սահմանէ իբրեւ՝ «Սովետական Հայաստանէն դուրս գտնուող հայրենակ վայրերու ամբողջութիւնը»: Սփիլոքի ինքնութեան սահմանումին մեջ մեծ դեր կը խաղայ հայկական պետութեան «քաղաքականութիւնը»: Խորհրդային ժամանակներէն սկսեալ եւ Հայաստանի անկախացումէն ի վեր, պետականակեդրոն հասկացութիւնն ու վերաբերումը Հայաստան-Սփիլոք յարաբերութիւններու առանցքը եղած էն: Թերեւս կան արդարացի պատճառներ նման քաղաքականութեան համար, սակայն անոր մեջ առկայ է «կարծիքի» մօտեցումը:

Իր կարգին, Սփիլոքը ուսի իր սեփական ինքնազմբռնումը կամ ընկալումը, ուր հայկական պետականութիւնը պարտադիր իր ինքնութեան առանցքը չի կազմեր: Յու Ե որ հայկական ինքնութեան տարբեր տեսակետերու բանաձեւումը պետութեան եւ սփիլոքի միջեւ վեճերու դուռ կը բանայ:

Սփիտօքի դերը իբրեւ «փափուկ ուժ»

Հայաստան-Սփիլոք յարաբերութեանց մէջ «կարծը ուժը» կրնայ ինսդրայարոյց ըլլայ, սակայն ի՞նչ է «հայկական փափուկ ուժը» ընդհանուր առմամբ: Աշխարհը այսօր հայութիւնը ընդհանրապէս կը ճանչնայ իր մշակոյթով, գիտական միտքով եւ ստեղծագործութեամբ, առեւտուրի մարզի յաջողութիւններով եւ դրական այլ յատկանիշերով: Միջազգային մակարդակի վրայ հայերը ծանօթ են, օրինակ՝ երաժշտութեան մէջ իրենց ներդրումով, Կոմիտասով, Արամ Խաչատուրեանով, Ազնաւորով, Սերժ Թանըեանով: Նոյսքան ճանչցուած են արուեստի եւ մշակոյթի բազմաթիւ բնագաւառներուն մէջ ստեղծագործող տասնեակ հազարաւոր հայերով: Այս մեր փափուկ ուժի կարեւոր մէկ մասն է: Գիտութեան մէջ ունեցած ենք գիտնականներ, որոնք բազմաթիւ յայտնաբերումներ կատարած են տարբեր երկիրներու մէջ: Վերջին այս քանի մը տարիներուն, օրինակ Covid-ի շրջանին, Նուպար Աֆեւանի «Moderna»-ն պատուաստ տրամադրեց մարդկութեան: Այս նաեւ հայկական փափուկ ուժ է: Նոյնն է business-ի աշխարհին մէջ. Ալեքս Մանուկեան, Գրոգ Գրիգորեան եւ բազմահազար ուրիշներ: Կարծ. սփիլոքի հայերը ընդհանրապէս ճանչցուած են իրենց փափուկ ուժով:

Սփիլոքի փափուկ ուժը, սակայն, այսօր կը գտնուի ա-
լելի անհատներու, քան աւանդական կառոյցներու եւ կազ-
մակերպութիւններու ծեզը: 21-րդ դարուն, որեւէ տեղ
կամ երկիր ապրող հայ անհատներ կրնան իրենց փա-
փուկ ուժը օգտագործել կամ ուղղակի կապեր հաստատել
Յայաստանի հետ ցանցային միջոցներով: Անցնող տասնամ-
եակներու ընթացքին աւանդական հաստատութիւններու
միջնորդական դերը հետզհետէ նուազած է սփիլոքեան
հաւաքական կեանքին մեջ: Բնականաբար, տակալին կան
լոպիիսթական խումբեր կամ կազմակերպութիւններ,
սակայն ազդեցութեան աւելի մեծ ներուժը կը գտնուի

ռոյցներ ձեւալորելու կամ գոյութիւն ուսեցողները բարեփոխելու գործընթացին մէջ:

Կրնայ հարց տրուիլ, թէ այս փափուկ ուժը որքանո՞վ արդիւնաւետ ու ազդու կրնայ ըլլալ, երբ օրինակ Յայաւտան զինուորական յարձակումի մը կամ պատերազմի վտանգին տակ գտնուի: Ինչպէս կարելի է Սփիլորի փափուկ ուժը արագօրեն զօրաշարժի ենթարկել: Պետք է ի մտի ունենալ, որ փափուկ ուժը վիճակ մը չէ, որ կարելի է անմիջապէս զօրաշարժի ենթարկել ճգնաժամի մը ժամանակ: Փափուկ ուժը կը պայմանաւորէ նախօրօք ծրագրում եւ հետեւողականութիւն, որովհետեւ կ'ընդգրկէ

Ծարտարապետ Մարտիրոս Ալթունեանի անունով փողոց Պեյրութի մեջ. «հայկական փափուկ ուժի» օրինակ մը

անհատ հայերու մօտ: Այսուհանդերձ, այսօր առկայ է այս փափուկ ուժը համախմբելու անհրաժեշտութիւնը՝ զայն վերածելով մնայուն եւ համակարգուած կառոյցի, որ կըր-նայ աւելի մեծ ազդեցութիւն ունենալ եւ բովանդակալից փոփոխութիւններ ստեղծել, որովհետեւ առանց փոփոխութեան ներուժի՝ հաւաքական ուժը բաւարար չէ: Ներկայիս, հակառակ իր ունեցած միջոցներուն եւ կարողականութեան, սփիւռքը ամբողջովին չէ օգտագործած այս հաւաքական ուժը՝ մնայուն եւ հաստատութենական ագդու կառոյց մը ստեղծելու համար:

Թեեւ սփիւռքի հայկական փափուկ ուժը այսօր կրնայ ուղղակի նպաստել Յայաստանին, սակայն ինքնաբուխ ջանքերը կրնան երկարատեւ ազդեցութիւն չունենալ եւ յարտելելու դժուարութիւն կրնան ունենալ առանց պատշաճ համակարգութիւն: Փայարենի ասաւառական խարրա-

շաճ համակարգումից: Փաստորեն, աւանդական կառոյց-ները վերանայումի կը կարուին: Ըստ մեր տասք Երկիր-ներու մեջ կատարած Հայկական Սփիլոքի Հետազօտութեան (ADS), սփիլոքահայերուն երեք քառորդը այսօր կապ չունի աւանդական հաստատութիւններու հետ: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է նաեւ ստեղծումը նոր հաստա-

պատրաստ ըլլայ ճգնաժամեն շատ առաջ: Մտածուած, լուրջ եւ ծրագրուած ջանքերը եական են փափուկ ուժի արդիւնաւետ օգտագործման եւ անհատական կապերէն դուրս, աւելի լայն ծաւալով ազեցութիւն ունենալու համար:

Փափուկ ուժի կիրառութեան գործոնթագոր պէտք է

Փակուզ լույսի գրանցությամբ գրությացը պետք է ունենայ յստակ պատասխանատուութիւն, նպատակ ու գործունեութեան ծրագիր: Օրինակ՝ Խորհրդային Հայաստանի մշակութային կապերը սփիւռքի հետ: Խորհրդային Հայաստանի Լիբանան, Սուլիա եւ սփիւռքեան այլ համայնքներ կ'այցելեին բազմաթիւ երգիչներ, պարախումբեր, թատրոնախումբեր, բանաստեղծներ, գրողներ ու մշակութային գործիչներ: Մեծ ոգեւորութիւն կը յարա-

Ներու կարեւորութիւնը: Յետեղեծնեան շրջանին, Սփիւրքի կառոյցները վճռորոշ դեր խաղցան հայկական ինքնութեան պահապանման մէջ՝ մշակոյթի, լեզուի եւ այլ միջոցներով: Սակայն, ապագայի հեռանկարով՝ տասնամեակներ առաջ ստեղծուած այս կառոյցները չեն համապատասխաներ 21-րդ դարու պահանջներուն: Այս պատճառվ է որ ձեւով մը անոնք կամաց-կամաց կը կորսեցնեն իրենց գոյութեան իմաստը, կամ՝ մարդիկ կը հեռանան անոնցմէ: Այսօր, իբրեւ կարեւոր նիւթ, սփիւրքեան օրակարգի վրայ կը գտնուի նոր կառոյցներու ստեղծումը կամ եղածներուն եական վերափոխումը՝ նոր շունչով եւ ծրագրային նոր մօտեցումներով: Սփիւրքի մէջ սկսած են ի շացնեին համայնքներու կեանքին մէջ: Նաեւ, Խորհրդային Հայաստանը կը հրատարակէր արեւմտահայերէն գիրքեր եւ զանոնք կ'ուղարկէր սփիւրքի դպրոցներ: Ուստի, երբ ուսիս ծրագիր եւ քու արտաքին քաղաքականութեան կամ որեւէ քաղաքականութեան մէջ կը կարեւորեն տուեալ գործոնը, ապա զայն պէտք է ընդգրկեն քու քաղաքական կամ պետական օրակարգին վրայ: Երկրորդ կարեւոր խնդիրը զայն իրականացնելու միջոցներն ու յարմար մարդուժը գտնելն է, եւ փորձը ցոյց կու տայ, որ նման մօտեցումները աղոթինք կու տան:

Այս գալ նոր կառոյցներ ու կազմակերպութիւններ, ուր անհատներ ցանցեր (networks) կը կազմեն ու կ'աշխատին միասին: Սակայն, կարեւոր է անցումային կապի մը ստեղծումը արդէն գոյութիւն ունեցող եւ նոր ստեղծուող կառոյցներուն միջեւ:

Սփիլքը դեմ-յանդիման կը գտնուի նաեւ դեկավարութեան տագևապի: Վերը նշուած ուսումնասիրութիւններուն մէջ ի յայտ կու գայ, որ տեսիլք ունեցող դեկավարներու պակաս կայ սփիլքեան կեանքին մէջ: Իր կարգին, փափուկ ուժը, իր անհատական հունաւորումով հանդերձ, կը դիմագրաւէ գործնական դժուարութիւններ, ինչպէս հեռաւորութիւնները եւ ժամանակը, նաեւ՝ հասարակական յարափոփոխ կեանքը: Ժամանակի սղութիւնը եւ հսկայ տարածքներով սփոռուած ըլլալու իրականութիւնը նկատի առնելով, մարդիկ առաջնահերթութիւն կու տան որակաւոր եւ ազդեցիկ աշխատանքներու, միջոցառումներու կամ ձեռնարկութիւններու, որ բնականաբար կ'ազդէ աւանդական կառոյցներու հետ անոնց ներգրաւուածութեան վրայ: Տակաւին, համաշխարհային փոփոխութիւնները, ինչպէս արհեստագիտական յառաջինութիւնը եւ գոլգահեռ զարգացող եսակեդրունութիւնը, մէծ ազդեցութիւն ունին սփիլքեան կեանքին վրայ: Այս բոլորը ազդեցութիւն ունին եւ պէտք է հաշուի առնուին նոր կա-